

ნმ. ირინეოს ლიონელი და გნოსტიციზმი

მონიკა გაბუნია*

I. შესავალი

ქრისტიანული ეკლესიისთვის მწვალებლობა ისეთივე ისტორიული რეალობაა, როგორც თავად ეკლესიის სწავლება. ეკლესიის სწავლების ჩამოყალიბებასთან ერთად, განსხვავებული ინტერპრეტაციები და შეხედულებები გაჩნდა, რომლებმაც, საბოლოო ჯამში, უამრავ ერესს დაუდო სათავე. მწვალებლებთან ბრძოლის ადრეული ეპოქიდან, ერთ-ერთი ყველაზე გამორჩეული საეკლესიო მოღვაწე, წმინდა ირინეოს ლიონელია, რომელმაც იმ პერიოდის გამორჩეული ერეტიკული მოძრაობის, გნოსტიციზმის წინააღმდეგ გაილაშქრა და რაც მთავარია, აკადემიურ დონეზეც ხელი შეუწყო სამოციქულო სწავლებისა და გარდამოცემის განმტკიცებას.

ნაშრომის მიზანია, გნოსტიციზმის და წმინდა ირინეოს ლიონელის მიერ მწვალებელთა წინააღმდეგ ბრძოლისა და გნოსტიკოსთა ძირითადი წარმომადგენლების, ასევე გნოსტიკოსთა წინააღმდეგ წმინდა ირინეოს ლიონელის ძირითადი არგუმენტების მიმოხილვა.

II. წმინდა ირინეოს ლიონელი და მისი ბრძოლა მწვალებლების წინააღმდეგ

მღვდელმონაშე ირინეოს ლიონელი წარმოშობით მცირე აზიიდან იყო,¹ იგი 130 წელს დაიბადა ქალაქ სმირნაში, სადაც ბრწყინვალე განათლება მიიღო, შეისწავლა პოეზია, ფილოსოფია, რიტორიკა და მეცნიერების სხვადასხვა სფერო.² ირინეოსი პოლიკარპე

* თეოლოგიის მაგისტრი, სამართლის მაგისტრი.

¹ The Wiley Blackwell Companion to Patristics, Edited by K. Barry, Wiley Blackwell, 2015, 71.

² <<http://www.orthodoxy.ge/tveni/agvisto/23-irineos.htm>> [07.09.2022]

სმირნელის მოწაფე იყო, რომელიც, თავის მხრივ, მოციქულ იოანეს მოწაფე გახლდათ.³

ირინეოსი ბრყინვალე ღვთისმეტყველი, ძველი ეკლესიის ერთ-ერთი გამორჩეული მამა და აპოლოგეტია, მან განმარტა თავისი თანამედროვე გნოსტიკური სექტებისა და ერესების არსი, რომლებიც ეკლესიასა და საეკლესიო სწავლებას უპირისპირდებოდნენ.⁴

წმინდა ირინეოსის, როგორც ღვთისმეტყველის, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ორი ასპექტით განისაზღვრება: მან გამოააშკარავა გნოსტიციზმის ფსევდოქრისტიანული არსი და მწვალებლების საწინააღმდეგოდ, დაიცვა ქრისტიანული მოძღვრების ისეთი დოგმატური საკითხები, რომლებიც უარყოფილი ან შეცვლილი იყო გნოსტიკოსების მიერ.⁵

ირინეოს ლიონელი ეპისკოპოსი გნოსტიკოსების წინააღმდეგ ბრძოლითაა ცნობილი⁶, მისმა სამოღვაწეო დრომ და ადგილმა განაპირობა მისი დაუცხრომელი ბრძოლა მწვალებლებთან და სწორედ მან განმარტა გნოსტიკურ წვალებათა დაწვრილებითი ანალიზი და უარყოფა, თუმცა, სამწუხაროდ, მისი მრავალრიცხოვანი შრომებიდან, მხოლოდ ორი ნაშრომია შემორჩენილი: „მხილება და დამცრობა ცრუ ცოდნისა“ და „სამოციქულო ქადაგების გაცხადება“; აღსანიშნია, რომ ირინეოსი ბერძნულად აზროვნებდა და საუბრობდა, მისი ნაშრომების ენაც ბერძნული იყო, თუმცა მიუხედავად ამისა, მათ ჩვენამდე არა ორიგინალ – ბერძნულ ენაზე, არამედ ლათინური და ძველსომხური თარგმანების სახით მოაღწია.⁷

³ Geisler N.L., *Systematic Theology, In One Volume*, Bethany House Publishers, 2011, 208.

⁴ კაზარიანი ი., „ჭეშმარიტად მყოფის“ პლატონურ-ფილონისეული გაგება და მისი გააზრება წმ. ირინეოს ლიონელის ღვთისმეტყველებაში, იხ., <<http://www.orthodoxtheology.ge/irineoslioneli/>> [07.09.2022]

⁵ იხ., <http://edisher.do.am/publ/irineos_lioneli/tsam_irineos_lionelis_ghvtismetb_qveleba/29-1-0-43>; [08.09.2022] იხ., <http://library.church.ge/index.php?option=com_content&view=article&id=295%3A2011-02-16-10-36-57&catid=46%3A2010-03-11-12-05-27&Itemid=55&lang=ka>[08.09.2022]

⁶ McGrath A.E., *Historical Theology, An Introduction to the History of Christian Thought*, 2nd Ed., Wiley-Blackwell, 2013, 24.

⁷ კაზარიანი ი., „ჭეშმარიტად მყოფის“ პლატონურ-ფილონისეული გაგება და მისი გააზრება წმ. ირინეოს ლიონელის ღვთისმეტყველებაში, იხ., <<http://www.orthodoxtheology.ge/irineoslioneli/>> [07.09.2022]

წმინდა ირინეოსი ხუცესად მღვდელმთავარმა პოლიკარპე სმირნელმა აკურთხა და გალიის ქალაქ ლუგდუნში (დღევანდელი ლიონი) გაგზავნა მღვდელმთავარ პოთინესთან.⁸ ირინეოსი ლიონის ეპისკოპოსად დაახლოებით 178 წელს გამოარჩიეს და ამ თანამდებობას იგი ოცი წლის მანძილზე ინარჩუნებდა.⁹ ირინეოსის შესახებ წერილში მღვდელმთავარი გრიგოლ ტურული წერდა, რომ „მან თავისი ქადაგებით ძალიან მოკლე დროში მთელი ლუგდუნი ქრისტიანულ ქალაქად აქცია.“¹⁰

წმინდა ირინეოსს, მართალია, სპეციალური ფილოსოფიური მომზადება არ ჰქონდა, თუმცა მისი ლიტერატურული მემკვიდრეობის კვლევისას შეიძლება ითქვას, რომ კარგად ერკვეოდა დიალექტიკაში, თავისი თანამედროვე საზოგადოების სინამდვილესა და პრობლემებში, ის ასევე კარგად იცნობდა ბერძენ ფილოსოფოსებსა და პოეტებს, რაც მისი ტრაქტატებითაც დასტურდება.¹¹

გნოსტიკოსთა პერიოდში ტრადიციისა და გარდამოცემის დამონმებამ დიდი მნიშვნელობა შეიძინა,¹² შესაბამისად, წმინდა ირინეოს ლიონელი საეკლესიო გარდამოცემის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანეს ნარმომადგენლად მიიჩნეოდა, თუმცა მან იმპერატორ სეპტიმუს სევერუსის (193-211) ზეობისას, 202 წელს, ჭეშმარიტი სარწმუნოების აღსარებისა და დაცვისთვის სიცოცხლე მონამეობრივად დაასრულა (თავი მოჰკვეთეს).¹³

III. გნოსტიკოსები და გნოსტიციზმი

გნოსტიციზმად ქრისტიანულ ფაქტებსა და სწავლებაზე დაფუძნებული რელიგიურ-ფილოსოფიური სისტემების ერთობლი-

⁸ იხ., <<http://www.orthodoxy.ge/tveni/agvisto/23-irineos.htm>> [07.09.2022]

⁹ იხ., McGrath A.E., Historical Theology, An Introduction to the History of Christian Thought, 2nd Ed., Wiley-Blackwell, 2013, 24.

¹⁰ <<http://www.orthodoxy.ge/tveni/agvisto/23-irineos.htm>> [07.09.2022]

¹¹ <<http://www.orthodoxtheology.ge/irineoslioneli/>> [07.09.2022]

¹² McGrath A.E., Historical Theology, An Introduction to the History of Christian Thought, 2nd Ed., Wiley-Blackwell, 2013, 28.

¹³ <<http://www.orthodoxtheology.ge/irineoslioneli/>> [07.09.2022]

ობა ინოდება.¹⁴ იგი, როგორც იდეა და მოძრაობა, ბევრ რამეში ქრისტიანობას ჰგავდა¹⁵, რის გამოც მასთან დაპირისპირება ადრეული ეკლესიის მამებისთვის გარკვეულწილად გამოწვევაც იყო,¹⁶ შესაბამისად, ქრისტიანულ და გნოსტიკურ „გნოსისს“¹⁷ შორის განმასხვავებელი ზუსტი კრიტერიუმების დადგენა ყველა დროის მწვავე კამათის თემას წარმოადგენდა.¹⁸

„გნოსტიციზმი“ კრებსითი სახელია და თავის თავში აერთიანებს იმ მწვალებლობასა და მიმდინარეობებს, რომლებიც წმინდა წერილის განსხვავებულ ინტერპრეტაციას ქადაგებდა და სამოციქულო მემკვიდრეობის მატარებელი ეკლესიის დოქტრინის წინააღმდეგ იბრძოდა.¹⁹

აღსანიშნია, რომ, გნოსტიკური თეორიების უმრავლესობა მარიამ მაგდალინელს უკავშირდება – მიიჩნეოდა, თითქოს იესო ქრისტემ თავისი აღდგომის შემდეგ მაგდალინელს უამრავი საიდუმლო გაანდო.²⁰

გნოსტიკოსებს ახალი აღთქმის მონაკვეთების თავისებური ინტერპრეტაცია ჰქონდათ, რომელიც ეკლესიის შეხედულებისგან განსხვავდებოდა და მეტიც, კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებდა წმინდა წერილის განმარტებას.²¹ ფაქტობრივად, გნოსტიკოსთა წარმო-

¹⁴ მეიენდორფი ი., წმინდა მამათა ღვთისმეტყველების შესავალი, ნან. I., რ.რ., ჩხეიძის თარგმანი, თ., მამაცაშვილისა და ა., ხაჩიძის რედაქტორობით, თბილისი, 2016, 46.

¹⁵ „გნოსტიციზმი“, ძირითადად, იმით სულდგმულობდა, რომ მისი სწავლება ქრისტიანობას ძალზე ჰგავდა, იხ., McGrath A.E., *Historical Theology, An Introduction to the History of Christian Thought*, 2nd Ed., Wiley-Blackwell, 2013, 37.

¹⁶ იქვე, 28.

¹⁷ გნოსტიკოსები ამტკიცებდნენ, რომ რალაც უმაღლეს, პრივილეგირებულ ცოდნას – გნოსისს ფლობდნენ. იხ., მეიენდორფი ი., წმინდა მამათა ღვთისმეტყველების შესავალი, ნან. I., რ.რ., ჩხეიძის თარგმანი, თ., მამაცაშვილისა და ა., ხაჩიძის რედაქტორობით, თბილისი, 2016, 45.

¹⁸ იქვე, 46.

¹⁹ *The Wiley Blackwell Companion to Patristics*, Edited by K. Barry, Wiley Blackwell, 2015, 71.

²⁰ მეიენდორფი ი., წმინდა მამათა ღვთისმეტყველების შესავალი, ნან. I რ.რ., ჩხეიძის თარგმანი, თ. მამაცაშვილისა და ა. ხაჩიძის რედაქტორობით, თბილისი, 2016, 47.

²¹ McGrath A.E., *Historical Theology, An Introduction to the History of Christian Thought*, 2nd Ed., Wiley-Blackwell, 2013, 28.

დგენით ახალი აღთქმისეული ხსნა, მხოლოდ მათთვის იყო შესაძლებელი, ვინც გნოსტიციზმის საიდუმლო ტრადიციებს ფლობდა.²²

ყველა გნოსტიკური თეორია დუალისტურ მსოფლმხედველობას ეფუძნებოდა, გნოსტიკოსები ცდილობდნენ დაემტკიცებინათ, რომ არსებობს ორი ღვთაება: უზენაესი – ტრანსცედენტური და უფრო დამცრობილი დემიურგი, რომელიც ჩვენს სამყაროს მართავს.²³ ბევრ გნოსტიკოსს მიაჩნდა, რომ ხსნა მიიღწეოდა საიდუმლო სწავლებაზე დაშვებით, რომლის მიხედვითაც, მხოლოდ მორწმუნეები შეიძლება გადარჩენილიყვნენ, ხოლო ეს „საიდუმლო ცოდნა“ გარკვეულწილად „კოსმიური პაროლის“ ნაირსახეობა იყო.²⁴ მათი ნაწილი ამტკიცებდა, რომ საიდუმლო ზეპირი სწავლება მოციქულთა მიერ გარდამოვიდა და იგი შეფარული ფორმით ბიბლიაშიც შეიძლებოდა ეპოვათ მხოლოდ მათ, ვინც იცოდა, როგორ წაეკითხა ბიბლია და შეეძლო საიდუმლო ცოდნის მიღება, რომელიც საქვეყნოდ ხელმისაწვდომი არ იყო.²⁵ წმინდა ნერილისადმი გნოსტიკოსთა ამგვარი დამოკიდებულება ნათლად ჩანს ვალენტინის, ვასილიდესა და მარკიონის სწავლებებში.²⁶

გნოსტიციზმის პირველი ცნობილი წარმომადგენელი ვალენტინ ალექსანდრიელი იყო, რომელიც რომში 135-165 წლებში ასწავლიდა.²⁷ ვალენტინი ორი ღმერთის არსებობას ქადაგებდა და მისი აზრით: ერთი ღმერთი მთელ შესაქმეს ქრისტეს სახით გამოეცხადა და თავისი არსით კეთილ უზენაეს ღვთაებას წარმოადგენს, მეორე ღმერთი ძველი აღთქმის უფალია, რომელიც უმაღლესი

²² იქვე, 38.

²³ მეიენდორფი ი., წმინდა მამათა ღვთისმეტყველების შესავალი, ნაწ. I, რ.რ ჩხეიძის თარგმანი, თ. მამაცაშვილისა და ა. ხაჩიძის რედაქტორობით, თბილისი, 2016, 47.

²⁴ McGrath A.E., *Historical Theology, An Introduction to the History of Christian Thought*, 2nd Ed., Wiley-Blackwell, 2013, 37.

²⁵ იქვე, 37-38.

²⁶ მეიენდორფი ი., წმინდა მამათა ღვთისმეტყველების შესავალი, ნაწ. I, რ.რ ჩხეიძის თარგმანი, თ. მამაცაშვილისა და ა. ხაჩიძის რედაქტორობით, თბილისი, 2016, 47

²⁷ Ochagavia J., *Visible Patris Filius, A Study of Irenaeus Teaching on Revelation and Tradition*, Rome, 1964, 5.

ღვთაების საიდუმლო მესვეურებით მთელ ქმნილებას ორგანიზებას უწევს, განკარგავს და თავისი შინაარსით პლატონისეულ დემიურგს უახლოვდება.²⁸

ვალენტინის სისტემის მოქმედების სხვა ნიშანი ტრიადებით გატაცებაა. სამობა მასთან ყველა დონეზეა გამოკვეთილი: სამ „ღმერთს“ (უზენაეს ღმერთს, დემიურგს და ეშმაკს), ანთროპოლოგიურ დონეზე სამშვიდელი, სული და სხეული შეესაბამება.²⁹ ვალენტინის (და პტოლემეოსის³⁰) სისტემა მთლიანად ტრანსცენდენტულია და გამორიცხავს ღმერთის პირდაპირ მონაწილეობას სამყაროს შექმნასა და გამგებლობაში.³¹

ვასილიდეს სისტემაში კი, რეალობა რაღაც მრავალფეროვან სფეროდაა წარმოდგენილი. იერარქიის უმაღლეს დონეზე იესო ქრისტეს დაუსაბამო მამა – უმაღლესი ღმერთი იმყოფება. „ამ უმაღლესი ღმერთისგან იშვა გონი, რომელმაც თავის მხრივ, შვა სიტყვა – ლოგოსი, იგი ცდილობდა დაემტკიცებინა, რომ არ შეიძლებოდა იესო ქრისტეს ჯვარცმის თანმდევი ვნებები რეალურად განეცადა, მას მიაჩნდა, რომ ჯვარს იესო ქრისტეს ნაცვლად სვიმონ კვირინელი ეცვა, ხოლო ქრისტე ჯვარცმის დროს შორიახლოს ხალხის ბრბოში იდგა და იცინოდა.“³²

გნოსტიკოსებს შორის ცნობილი იყო, ასევე, მარკიონი, რომელიც საკუთარმა მამამ, სინოპის ეპისკოპოსმა ეკლესიიდან განკვეთა, პაპმა ინოკენტიმ კი მწვალებლად გამოაცხადა.³³ მარკიონი,

²⁸ მეიენდორფი ი., წმინდა მამათა ღვთისმეტყველების შესავალი, ნაწ. I, რ.რ ჩხეიძის თარგმანი, თ. მამაცაშვილისა და ა. ხაჩიძის რედაქტორობით, თბილისი, 2016, 47.

²⁹ იქვე, 48.

³⁰ ვალენტინის მოწაფე, გნოსტიკური ერესის წარმონადგენელი, იხ., Ochagavia J., *Visible Patris Filius, A Study of Irenaeus Teaching on Revelation and Tradition*, Rome, 1964, 5.

³¹ იქვე, 29.

³² მეიენდორფი ი., წმინდა მამათა ღვთისმეტყველების შესავალი, ნაწ. I, რ.რ ჩხეიძის თარგმანი, თ. მამაცაშვილისა და ა. ხაჩიძის რედაქტორობით, თბილისი, 2016, 49.

³³ Ochagavia J., *Visible Patris Filius, A Study of Irenaeus Teaching on Revelation and Tradition*, Rome, 1964, 5.

წინამორბედი გნოსტიკოსებისგან განსხვავებით, ფანატიკური იდეებით ნაკლებად იყო შეპყრობილი, მან ძველ აღთქმაზე საერთოდ უარი განაცხადა, ხოლო ახალი აღთქმიდან მხოლოდ ლუკას სახარება და პავლე მოციქულის ათი ეპისტოლე აღიარა.³⁴ თუმცა ისევე, როგორც ყველა გნოსტიკური ერესის, მარკიონიზმის საფუძველსაც შესაქმის ორი საწყისი და ძველი აღთქმის ისტორიის უარყოფა წარმოადგენს.³⁵

IV. წმინდა ირინეოსის არგუმენტები გნოსტიკოსთა წინააღმდეგ

გნოსტიციზმის საწინააღმდეგოდ, წმინდა წერილის დებულებების გაგების „ტრადიციული“³⁶ მეთოდი განვითარდა.³⁷ ბევრი პატრისტიკოსი მწერლისთვის ტრადიციასა და წმინდა გარდამოცემაზე აპელირება განსაკუთრებული მნიშვნელობის მატარებელი იყო წმინდა წერილისა თუ სწავლებათა არაორთოდოქსული განმარტებების მიმართ, რაშიც ტერტულიანესთან, ვინსენტ ლერინელთან და სხვა ეკლესიის მამებთან ერთად, განსაკუთრებული წვლილი ირინეოსს ლიონელსაც მიუძღვის.³⁸

ირინეოსის შეფასებით, წმინდა წერილები „სწორედ იმიტომაც სრულყოფილი, რომ ისინი ღმერთის სიტყვითა და მისი სულით მეტყველებს“³⁹. გნოსტიკოსთა „საიდუმლო ცნობის“ საპასუხოდ, ირინეოსი ამტკიცებდა, რომ ბიბლიის იმავე მონაკვეთების ჭეშმა-

³⁴ მეიენდორფი ი., წმინდა მამათა ღვთისმეტყველების შესავალი, ნაწ. I, რ.რ ჩხეიძის თარგმანი, თ. მამაცაშვილისა და ა. ხაჩიძის რედაქტორობით, თბილისი, 2016, 49.

³⁵ იქვე, 50.

³⁶ სიტყვა „ტრადიციული“ გნოსტიკოსებთან დისკუსიისას შეიძინა „წმინდა წერილის ტრადიციული განმარტებისა“ და „ქრისტიანული სარწმუნოების ტრადიციული წარმოდგენის“ მნიშვნელობა, რომელიც ზუსტად ასახავდა ეკლესიის მრწამსსა და მის საჯაროდ გაცხადებულ დოქტრინას, იხ., McGrath A.E., *Historical Theology, An Introduction to the History of Christian Thought*, 2nd Edition, Wiley-Blackwell, 2013, 29.

³⁷ იქვე, 38.

³⁸ იქვე, 36.

³⁹ *Adversus Haereses*, 2:28, 2:35.

რიტი მნიშვნელობა ქრისტიანული ტრადიციით ცხადდებოდა და იგი ყველა ეკლესიისთვის იყო ცნობილი.⁴⁰

ირინეოსი გნოსტიკოსთა საპირისპირო არგუმენტაციისთვის ყოველთვის მიმართავდა ახალი აღთქმის ღვთაებრივ ძალმოსილებას,⁴¹ რომელიც მისივე სიტყვებით რომ ითქვას, სარწმუნოების „სვეტი და მინა“.⁴² ირინეოსმა განავითარა იდეა, რომ წმინდა წერილის ტექსტები მხოლოდ შესაბამისი უფლებამოსილი და ნებადართული გზით შეიძლება განემარტათ, როგორც ამას თავად მოციქულები აკეთებდნენ.⁴³

წმინდა წერილი უნდა განიმარტოს მხოლოდ და მხოლოდ ქრისტიანული ეკლესიის ისტორიული განგრძობადობის კონტექსტში, ხოლო განმარტების ფარგლები და პარამეტრები ისტორიულად დადგენილი და მოცემულია.⁴⁴

ირინეოსი გნოსტიციზმის ისტორიას სიმონ მოგვს უკავშირებდა და მას „ყველა მწვალებლობის მამას“ უწოდებდა.⁴⁵ ირინეოს ლიონელი პირველი საეკლესიო მწერალია, რომელმაც მეცნიერული ენით, დოგმატური ტერმინებით გამოთქვა მაღალქრისტიანული მოძღვრება.⁴⁶ ირინეოსის მოსაზრებები კი, გამოყენებულ იქნა ვატიკანის მეორე კრების მსვლელობისას და აისახა კიდევ კრების კონსტიტუციებსა და აქტებში (ჯამში, დამონმებულია 12-ჯერ).⁴⁷

„მხილება და დამცრობა ცრუ ცოდნისა“ (*Adversus Omnes Haereses*) ნაშრომის პირველი წიგნის რვა თავი პტოლემეოსის დოქ-

⁴⁰ McGrath A.E., *Historical Theology, An Introduction to the History of Christian Thought*, 2nd Ed., Wiley-Blackwell, 2013, 38.

⁴¹ Geisler N.L., *Systematic Theology*, In One Volume, Bethany House Publishers, 2011, 208.

⁴² *Adversus Haereses*, 3:67.

⁴³ McGrath A.E., *Historical Theology, An Introduction to the History of Christian Thought*, 2nd Ed., Wiley-Blackwell, 2013, 38.

⁴⁴ იქვე.

⁴⁵ Ochagavia J., *Visible Patris Filius, A Study of Irenaeus Teaching on Revelation and Tradition*, Rome, 1964, 6.

⁴⁶ წმინდა ირინეოს ლიონელი (ლუგდუნელი), იხ., <http://library.church.ge/index.php?option=com_content&view=article&id=295%3A2011-02-16-10-36-57&catid=46%3A2010-03-11-12-05-27&Itemid=55&lang=ka> [08.09.2022]

⁴⁷ *The Wiley Blackwell Companion to Patristics*, Edited by K. Barry, Wiley Blackwell, 2015, 82.

ტრინის კრიტიკას ეხება, რომელიც, დიდი ალბათობით, უშუალოდ პტოლემეოსის მოძღვრების წერილობით წყაროებს ეფუძნება.⁴⁸ რაც შეეხება ნაშრომს, პირველ ნიგნში განხილულია ვალენტინის გნოსტიკური სწავლების შინაარსი და ამ გნოსტიკოსების შესახებ, აქამდე არსებული ცოდნის ძირითად წყაროს სწორედ ეს ნიგნი წარმოადგენს.⁴⁹ შემორჩენილია ირინეოსის ხუთი ნიგნი „მწვალებლობათა წინააღმდეგ“: იგივე „მიხილება და დამხობა ცრუ ცოდნისა“, პირველ ნიგნში განხილულია ვალენტინის გნოსტიკური სწავლების შინაარსი. მეორე, შედარებით ნაკლებმნიშვნელოვან ნიგნში, გნოსტიკოსების სწავლება, „გონივრული არგუმენტებით“ არის უარყოფილი და დამხობილი, მესამე ნიგნში კი განხილულია მეტად მნიშვნელოვანი, საეკლესიო გარდამოცემასთან დაკავშირებული საკითხები და ნაჩვენებია ის ძირითადი ქრისტოლოგიური თავისებურებანი, რომლებითაც ყოველგვარი გნოსტიკური სწავლება ქრისტიანული ღვთისმეტყველებისგან გაიმიჯნება. მეოთხე ნიგნში მოცემული სწავლება წმინდა წერილთან მიმართებით არსებულ პრობლემებს უკავშირდება და ამიტომ ეს ნიგნიც მეტად მნიშვნელოვანია. გნოსტიკოსების ცალმხრივ შეხედულებას მხოლოდ სულიერი აღდგომის შესახებ, წმინდა ირინეოსი ქრისტიანულ ანთროპოლოგიას უპირისპირებს, სადაც ადამიანის სულიერი და ფიზიკური ბუნება ერთობლიობადაა განხილული. ამ თვალსაზრისის საფუძველზე ირინეოს ლიონელი ასაბუთებს, რომ აღდგომაში ერთიანი ადამიანის, ანუ სულისა და ხორცის, აღდგომა იგულისხმება.⁵⁰

მარკიონის მოძღვრების ირინეოს ლიონელისეული ანალიზისას, ლიონის ეპისკოპოსი წარმოაჩენს, რომ მარკიონისეული გნოსტიციზმი სრულად ანგრევს ღმერთის იდეას.⁵¹ ღმერთის ირინეოსისეული გაგებით, „ღმერთი საყოველთაო გონია, განუყოფელი,

⁴⁸ იქვე, 5.

⁴⁹ მეიენდორფი ი., წმინდა მამათა ღვთისმეტყველების შესავალი, ნაწ. I, რ.რ.ჩხეიძის თარგმანი, თ. მამაცაშვილისა და ა. ხაჩიძის რედაქტორობით, თბილისი, 2016, 51.

⁵⁰ იქვე.

⁵¹ *Adversus Haereses*, 3,24:3; 4,33:2; Ochagavia J., *Visible Patris Filius, A Study of Irenaeus Teaching on Revelation and Tradition*, Rome, 1964, 19.

ჰომოგენური და იმავდროული, რომელიც აზროვნებს, ნებავს, საუბრობს და მოქმედებს განუცალკევებლად“.⁵²

მოციქულთა სწავლება, რომელიც ამ სწავლების მიმღებთა ხსნისკენა მიმართული სწორედ ეკლესიის საჯარო სწავლების გზით გახდა ცნობილი.⁵³ ირინეოსისთვის დიდი მნიშვნელობის მატარებელი იყო მოციქულთა სწავლებისა და ხელდასმის უწყვეტობა ეკლესიის წიაღში, განსაკუთრებით ეპისკოპოსებთან დაკავშირებით.⁵⁴ მისთვის ეპისკოპოსები მოციქულებსა და თანამედროვე ეკლესიას შორის ინსტიტუციური და დოქტრინული განგრძობადობის ხილული დადასტურებაა, ვინაიდან სწორედ მოციქულებმა არჩიეს თავიანთი სწავლება ეკლესიის წიაღში მათ მიერვე სახელდებული მემკვიდრეებისთვის მიენდოთ.⁵⁵

ირინეოსი არ განასხვავებს *creatio ex nihilo*-ს ქმნილებათა ფორმაციისგან, რითაც უპირისპირდება გნოსტიკოსებს, რამეთუ მისთვის შექმნა – უფლისა და შექმნილის ერთი აქტია.⁵⁶ ირინეოსი: ეპისკოპოსები, მათი სამოციქულო მემკვიდრეობის წყალობით ინარჩუნებენ თავიანთ კონგრეგაციებში მოციქულთა დროინდელ სწავლებებსა და განმარტებებს.⁵⁷

ირინეოსის სწავლების მიხედვით, ვინაიდან „ძე ღმრთისა განკაცდა და გარდამოხდა ძედ კაცისა, კაცთა ძეებსაც და ასულებსაც შეუძლიათ გახდნენ უფლის შვილები“.⁵⁸ ირინეოსის შემოქმედებაში კარგად ჩანს, რომ სული, რომელსაც ირინეოსი ადამიანში არსებულად მოიხსენიებს, ღმერთის სულია.⁵⁹

⁵² Osborn E., Irenaeus of Lyon, Cambridge University Press, 2003, 73.

⁵³ McGrath A.E., Historical Theology, An Introduction to the History of Christian Thought, 2nd Ed., Wiley-Blackwell, 2013, 38-39.

⁵⁴ იქვე, 28-29.

⁵⁵ იქვე, 39.

⁵⁶ იხ., Osborn E., Irenaeus of Lyon, Cambridge University Press, 2003, 71.

⁵⁷ McGrath A.E., Historical Theology, An Introduction to the History of Christian Thought, 2nd Ed., Wiley-Blackwell, 2013, 38.

⁵⁸ Adversus Haereses, 3, 19:1; Papandrea J.L., Loaning and Borrowing, Deification in Novatian, in: Deification in the Latin Patristic Tradition, Edited by J. Ortiz, The Catholic University of America Press, 2019, 96.

⁵⁹ მეიენდორფი ი., წმინდა მამათა ღვთისმეტყველების შესავალი, ნაწ. I რ. ჩხეიძის თარგმანი, თ. მამაცაშვილისა და ა. ხაჩიძის რედაქტორობით, თბილისი, 2016, 53.

ირინეოსის ლიონელის სიტყვებით, „სასრულ კაცობრიობასთან მოვიდა ძე ღმრთისა და ადამიანებს შეეძლოთ გამხდარიყვნენ ღმერთები და უკვდავები“.⁶⁰ (ფსალმ. 81:6, პეტრ. 1:4), თუმცა ადამიანებმა ვერ შეძლეს ეს და ვერც შეძლებენ, რადგან მეტისმეტად არასრულყოფილი არიან ამისთვის.⁶¹ ღვთის განკაცება და ამ გზით ადამიანის გამოხსნა, ქრისტეში ადამიანის ბუნების ჰარმონიულად მყოფობის აღდგენას გულისხმობს.⁶²

ირინეოსისთვის ცოდვა უკავშირდება ადამიანის სიმდაბლეს ღმერთთან მიმართებით იმ ასპექტში, რომ ადამიანები სასრულები, მოკვდავები არიან და ამგვარად უკავშირდებიან ცოდვას, – ამ შეხედულებით იგი განსხვავდება ტერტულიანესგან.⁶³

ირინეოსის მოსაზრებებმა, მისმა სოტერიოლოგიამ და ქრისტოლოგიამ ძლიერი გავლენა მოახდინა შემდგომი პერიოდის წმინდა მამებზე, მისი ნააზრევის გამოძახილია მარსელუსის შრომებში, ასევე, გამოხსნის ირინეოსისეულმა წარმოდგენებმა გავლენა მოახდინა ათანასეზეც.⁶⁴

ირინეოს ლიონელის უმნიშვნელოვანესი და საღვთისმეტყველო ღვაწლი გამოიხატებოდა იმაში, რომ მან განსაკუთრებით კარგად და სიღრმისეულად დაამუშავა განკაცებული ღმერთის მიერ თავის ადამიანურ ბუნებაში მთელი კაცობრიობის შემოკრების საკითხი. შემოკრების შესახებ მოძღვრება ცენტრალური საღვთისმეტყველო მოძღვრებაა და ირინეოსის ყოველ გამონათქვამსა და მოსაზრებას მთავარ ხაზად გასდევს.⁶⁵

⁶⁰ Adversus Haereses, 4,38:1-4,39:2.

⁶¹ Papandrea J.L., *Loaning and Borrowing, Deification in Novatian*, in: *Deification in the Latin Patristic Tradition*, Edited by J. Ortiz, The Catholic University of America Press, 2019, 95.

⁶² მეიენდორფი ი., წმინდა მამათა ღვთისმეტყველების შესავალი, ნაწ. I რ. ჩხეიძის თარგმანი, თ. მამაცაშვილისა და ა. ხაჩიძის რედაქტორობით, თბილისი, 2016, 55.

⁶³ Frisius M.A., *Sequestered in Christ: Deification in Tertullian*, in: *Deification in the Latin Patristic Tradition*, Edited by J. Ortiz, The Catholic University of America Press, 2019, 57.

⁶⁴ *The Wiley Blackwell Companion to Patristics*, Edited by K. Barry, Wiley Blackwell, 2015, 75.

⁶⁵ <http://library.church.ge/index.php?option=com_content&view=article&id=663%3A---ii-&catid=54%3A2016-03-23-07-24-06&Itemid=73&lang=ka> [08.09.2022]

V. დასკვნა

გნოსტიკოსები ჭეშმარიტ ცოდნაზე აცხადებდნენ პრეტენზიას და შესაბამისად, მათ წინააღმდეგ ბრძოლა და ძლიერი, დასაბუთებული არგუმენტაციის მოხმობა, რასაკვირველია, ურთულესი გამოწვევა იყო. ერთ-ერთი ასეთი გამოჩენილი მოღვაწე, ვინც ღიად უპირისპირდებოდა ცრუ და არა ჭეშმარიტ ცოდნას, სწორედ ირინეოს ლიონელი იყო და მისი ძირითადი ნაშრომი „მხილება და დამხობა ცრუ ცოდნისა“ სწორედ ამის დადასტურებაა.

ირინეოსი გნოსტიკოსთა მოძღვრებებს სისტემური წესით უარყოფდა; ის, რასაკვირველია, გნოსტიკურ შრომებს, წყაროებს აანალიზებდა და ისე ამხელდა მათ, რასაც წინარე საეკლესიო ანტიერეტიკულ ტრადიციაზე დაყრდნობით აკეთებდა, მართალია, აღნიშნული ტრადიციების დიდი ნაწილი დღეს დაკარგულია, მაგრამ, იმ პერიოდში ეს ტრადიციები უაღრესად მნიშვნელოვანი და ხელშესახები იყო.⁶⁶

ირინეოსმა განავითარა იდეა, რომელიც წმინდა წერილის ტექსტების განმარტებას ეხებოდა სწორედ ისე, როგორც ამას მოციქულები აკეთებდნენ და მისი თქმით, წმინდა წერილი უნდა განიმარტოს მხოლოდ ქრისტიანული ეკლესიის ისტორიული განგრძობადობის კონტექსტში, ხოლო განმარტების ფარგლები ისტორიულად უკვე დადგენილი და მოცემულია.

ირინეოს ლიონელის ქრისტოლოგია, როგორც აღინიშნა, შემოკრების ანუ ლათინურად რეკაპიტულაციისკენ არის მიმართული, მაგრამ გარდა ამისა, მას მნიშვნელოვანი მოსაზრებები ჰქონდა ადამიანის გამოსწის, ევქარისტისა და წმინდა წერილის შესახებ.

წმინდა ირინეოს ლიონელმა, რომელიც ჭეშმარიტი სარწმუნოების აღმსარებელი და მისთვის მებრძოლი იყო, სიცოცხლე მოწამეობრივად დაასრულა.

⁶⁶ იქვე.

ST. IRENAEUS OF LYON AND GNOSTICISM

Monika Gabunia*

Gnosticism was very powerful and popular heresy in the early stage of the development of the Christian Church. They claimed to have a true and undisputable knowledge, and therefore fight against them was difficult and great challenge for the Church. St. Irenaeus of Lyon was among the defenders of Christianity and criticized Gnostics. This article overviews Gnosticism, its basic ideas, also St. Irenaeus' arguments against it, written in "Adversus Omnes Haereses".

Keywords: St. Irenaeus, Gnosticism, Gnostics, Adversus Haereses.

* Master of Theology, Master of Law.